

Birger Liljestrands *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur, 1993

Det er Birger Liljestrands erklærede formål at skrive en håndbog i stilistik, der kan bruges på alle former for tekster (p.5). Formålet er højaktuelt netop nu, hvor behovet for kendskab til stilistik bestemt ikke kun opstår i sammenhæng med litterære tekster, men også kædes sammen med tidens krav til f.eks. sproglig elegance i fagtekster. Inden for faget retorik, som netop nu er i fokus med mange nye lærebøger inden for området (se således Hermes nr. 13 og 14, anmeldelser af Orla Vigsø), er stilistikken jo en særdeles vægtig del.

Først lidt generel ros og ris. Under læsningen af BL's bog har jeg siddet lykkeligt med den klassiske retoriks stillære i ryggen, men jeg har ikke modersmålsbrugerens kompetence i forholdet til det store tekstkorpus. Alligevel tør jeg sige, at teksterne er glimrende valgt. De er særdeles illustrative for de fænomener, der skal forklares. De skønlitterære tekster spiller hos BL rent kvantitativt langt den største rolle. Det er nok kritisabelt i forhold til bogens formål. Velvalgheden til trods har jeg endnu en indvending: Det litterære tekstkorpus er efter min mening rigeligt gammelt. Det har naturligvis den fordel for i hvert fald anmelderen, at BL nok oftere dykker ned i det fællesskandinaviske litterære arvegodt, end hvis han havde fremdraget helt ny litteratur.

Det meget brede tekstbegreb forøger naturligvis håndbogens brugsværdi, men kravet om at dække alle former for tekster udvikler sig også til en generel svaghed i selve fremstillingen: Den kan ofte virke uoverskuelig. Stillæren er et særdeles begrebsrigt område. Alle disse begreber skal så sættes i forbindelse med forskellige former for tekster, og de varierende sproglige udslag omtales. Det giver en voldsom tæthed i fremstillingen af de forskellige fænomener.

Det brede tekstbegreb får altså den 183 sider lange bog til at give sig i sammensyningerne. Også på anden måde end i sammenkædningen med stillærens begreber er det brede tekstkorpus vanskeligt at håndtere. Den i forvejen svære afgrænsning af den egentlige stilistik bliver efter min mening endnu sværere, og jeg vil forsøge at skitsere hvorfor.

I den klassiske retorik er stillæren (Elocutio) kun den ene af 5 stærkt samvirkende forarbejdningsfaser. Når stillæren løftes ud af denne helt oprindelige sammenhæng, vil der i selve de stilistiske tekstanalyser opstå behov for at inddrage områder, der faktisk ligger uden for den egentlige stilistik. Det drejer sig i de ældre skønlitterære stilistikker overvejende om forhold, der knytter sig til komposition. Hos Liljestrands afsætter det bredere tekstbegreb også behov for at komme ind på hele kommunikationsområdet, opstilling af modeller osv. Det er naturligvis helt nødvendigt ifølge bogens formål og for et moderne tekstarbejde i det hele taget, men det er pladskrævende, og mange nye begreber må

føjes til de egentlig stilistiske. Jeg vil her tillade mig at indskyde, at den klassiske stillære inden for sine egne rammer i **aptum - begrebet** faktisk indeholder kimen til en moderne kommunikationstænkning. BL nævner da også helt konkret i sit forord, at bogen på flere punkter går uden for den sproglige ramme og integrerer indholdsmæssige og fortællertekniske aspekter. Senere karakteriserer han netop tekstens stil som dens sproglige egenskaber, i særdeleshed **den sproglige variation** (p.8).

Mens forestillingen om en stilistik, der kan anvendes “— på all slags text” (p.5), kan virke næsten skræmmende forpligtende, er formuleringen af bogens tre hovedformål mere moderat, mere elastisk: At give en forestilling om stilistikken som forskningsområde; at præsentere vigtige stilelementer og deres anvendelse i nogle centrale teksttyper og endelig at give vejledning til den, som vil studere sproget i en given tekst (ref. p.5). Bogen skal netop også ses i en undervisningssammenhæng. Målgruppen er universitetsstuderende inden for området svensk sprog. Da bogen først og fremmest handler om tekst, skal dens teori, som BL skriver, “— omsätts i handfast analysfærdighet.” (p.5) Særlig forsigtigt anfører BL, at det er ønskværdigt at lade de studerende skrive egne tekster i forbindelse med arbejdet. Jeg kan her tilføje, at f.eks. amerikanske lærebøger i stilistik noget mere håndfast og systematiseret opfordrer til at få gang i skriveriet.

Mit generelle indtryk af denne håndbog er altså en voldsom tæthed i beskrivelsen, der kan udarte til uoverskuelighed. Jeg har også anført nogle grunde til, at det forholder sig sådan. Heraf nogle, der ikke kun er Birger Liljestrands problem. Funktionen er bedst, hvor teksteksemplerne står tættest.

Jeg vil nu knytte et par bemærkninger til de enkelte kapitler. Endelig vil jeg tillade mig at anføre et par forslag i forbindelse med brugen af bogen.

Det er naturligvis et problem at få en fuldstændig uoverskuelig og uensartet verden af tekster delt op. Et forsøg bliver gjort i 1. kapitel **Indledning: text och textanalys** (pp.7-10). BL fastlægger de tre analyseplaner, som enhver tekst kan studeres på, nemlig indhold, struktur og sprog. På grundlag af funktion, indhold, sprog og medium deles teksterne op på 5 såkaldte fremstillings typer, der beskrives uhyre tæt med omtale af forskellige tekstformer inden for områderne. Kapitlet afsluttes med korte bemærkninger til forskellige dispositionsprincipper.

Kapitel 2: **Att skriva och läsa text** (pp.11-16) indledes med en skematisk fremstilling, der er statisk kronologisk, af kommunikations- eller sprogsituationen. BL opfatter afsender som “skrivare”, og især koncentreret om denne anfører han 10 faktorer, dels personlige (indre) egenskaber, dels ydre forhold, der i forskellige slags tekster påvirker “skrivaren” på forskellig vis, og det giver sig udslag i sprogbrugen, stilen.

Til belysning af den 6. meget vigtige faktor “syfte och medvetenhet” (pp.12f.) inddrager BL Roman Jakobsons sprogfunktioner. At der er et rent sprogligt udslag af disse funktioner, altså netop sprogbrug, stil, fremgår ikke særlig klart. Man kunne i stedet for den omtalte statiske foreslå anvendelsen af en dynamisk kommunikationsmodel, der kunne have optaget de vigtigste af sprogfunktionerne. Jeg anfører dette, netop fordi funktion ved siden af indhold, sprog og medium er grundlaget for inddelingen af teksterne i kapitel 1. Set i en større helhed er der netop i den enormt tætte fremstilling brug for helt bevidst at se sammenhængene, hvor der overhovedet er mulighed for det.

I sin indledning til kapitel 3: **Lite om stilteori** (pp.17-33) nævner BL stilistikens oprindelse i den klassiske retorik, som repræsenterer alle aspekter af teksten, f.eks. en tale. Da dette helhedssyn på teksten, som BL skriver, ikke opretholdes i stilistikken, som overvejende drejer sig om tekstens sproglige egenskaber, advarer han imod at miste helhedssynet på teksten. Jeg har allerede søgt at konkretisere forholdet netop i forbindelse med BL's meget brede tekstbegreb og har peget på problemerne, som de viser sig i BL's egen stilistik.

Han understreger flere steder, at forskelligheden, variationerne er grundlæggende for selve stilen. Dette medfører helt naturligt en diskussion af synonymi-begrebet. I den forbindelse ses begreberne denotation og konnotation som aspekter af betydningsvariation på linie med andre aspekter. Jeg mener, man kan opfatte de nævnte to begreber som selve betydningens grundstruktur, og at denne indsigt kan åbne op for en dybere forståelse af begrebet betydning hos de studerende. Det gælder både i et videre perspektiv og i forhold til mangfoldige steder i selve bogen, f.eks. i kapitel 5: Stilfigurer.

Synonymi-problematikken følges indholdsmæssigt logisk op af en diskussion af stilarterne dels i et historisk perspektiv, dels i en bred synkron beskrivelse af teksttyper, der fører frem til begrebet teksttypologi. Det får i realiteten BL til at opgive termen stilart og erstatte den med begrebet sprogmønster (p.22). “Läsaren” diskuteres nu efter samme mønster som “skrivaren” i kapitel 2. Som indledning nævner BL, at nogle (“Det finns de—— (p.22)) anser læseren for medskaber af teksten. Synspunktet er interessant og aktuelt, fordi modtagerrollen i alle former for formidling er så vigtig. Jeg tillader mig at præcisere med følgende: “Det at skrive en historie i sig selv har egentlig ikke noget formål. En bog fødes først for alvor, når den møder sin læser” (fra interview (her citeret fra REPLIK i Fyens Stiftstidende 22/6 1995) med Karsten Brejnbjerg Christensen, forfatter til romanen “Violinernes kemi” Rosinante 1995).

I sin omtale af “läsaren” bevæger BL sig på en skala fra normallæseren til forskeren. Med hensyn til læserens reaktionsmønster bruger BL den overordnede skillelinie mellem intellektuel forståelse og emotionel og æstetisk ople-

velse. Jeg kan tilføje, at den klassiske retoriks appelformer overordnet er opdelt i netop intellektuel og emotionel appel. Tilsyneladende reserverer BL i sin formulering den emotionelle og æstetiske oplevelse (p.22) til den litterære tekst, hvad jeg slet ikke er enig i ifølge min bemærkning i forbindelse med den moderne sprogudvikling i fagtekster. Det gælder også visse journalistiske tekster og talentfulde reklamer.

Selvom BL inden for teksttypologien så at sige opgiver termen stilart og i stedet taler om sprogmønster, må han naturligvis i et kapitel om stilteori fortsætte definitionerne af begreber, der knytter sig til stil og stilistik. Det drejer sig i dette kapitel om stilimitation, stilniveau, genre/funktion, stilepoke, individualitet og almen karakteristik og vurdering. Som en mere samlende og overordnet faktor omtaler BL to hovedretninger inden for stilistikken, der har særlig interesse i forbindelse med hans håndbog, nemlig en litterær og en lingvistisk. Alt efter retning og tekstart prioriteres arbejdsområderne og metoderne, men også efter de hensigter, man har med en stilanalyse. Stilmarkører omtales, og endelig følger en skematisk fremstilling af begreber omkring stilkvalitet, -niveau og -valør. Det er fristende netop i forbindelse med den sidste del af kapitel 3 som endnu en samlende faktor at foreslå en henvisning til den overordnede historiske udvikling fra en normativ til en deskriptiv stilistik.

Jeg tror, man kan sige, at den gennemgående intention i indledningen og de tre første kapitler netop er at håndtere det meget brede tekstbegreb. Kapitlerne 4 - 6 handler om sprog. Gang på gang fremhæver BL, at stil i hans håndbog helt enkelt betyder sprog i tekst og i særdeleshed den sproglige variation. Jeg synes, at fremstillingen falder mere til ro i disse sproglige kapitler, og teksteksemplerne står dejligt tæt. Ser man på indholdet i store træk, er det sammenligneligt med indholdet i f.eks. Ulla Albecks **Dansk Stilistik**, som jo er en skønlitterær stilistik (nævnt hos BL p.169). Jeg nævner dette, fordi man kan misforstå BL's opdeling i en litterær og lingvistisk stilistik i kapitel 3, hvor han anfører, at den litterære stilistik, der kun arbejder med litterær tekst, kan lade det sproglige aspekt komme i "skymundan" (p.28). Jeg vil her tillade mig at mene, at en **egentlig stilistisk analyse** af en litterær tekst nødvendigvis også må være sprogligt funderet. Stilen kommer jo til syne som en **sproglig manifestation**.

Netop fordi kapitlerne 4 - 6 i absolut positiv forstand er overvejende indholdsmæssigt traditionelle, vil jeg kun knytte et par enkelte bemærkninger til dem. Kapitel 4: **Språkliga stilelement** (pp.34-66) indeholder en hierarkisk disponeret fremstilling, der strækker sig fra fonem til tekstafsnit, opdelt på to storafsnit: Ljud, form, ord - Syntax, mening, stykke. Kapitel 5: **Stilfigurer** (pp.67-92) fremstiller, hvad man i hel traditionel terminologi kalder troper og figurer. Kapitel 6 behandler **textbindning och sammanhang i text** (pp.93-

112), altså hvad vi i dansk terminologi kalder overbinding eller (indre) sammenhæng i teksten.

I kapitel 4 henviser BL en egentlig fremstilling af de fonologiske elementer, herunder de størrelser, vi i dansk terminologi plejer at kalde auditive udtryks-elementer, samt forskellige typer af rim og hele metrikkens område til specielle håndbøger. Men BL illustrerer rigtig mange af disse fænomener aldeles glimrende med gode teksteksempler. De går klokkeklart ind i også en danskers øre. Og han slår fast, hvad der er uhyre vigtigt, at de fonologiske faktorer også er til stede i den skrevne tekst. “Dybest set er en “ren” skriftstilstilistik en absurditet”, skriver Jørgen Fafner i sin **Retorik Klassisk & moderne**, Kbhvn. 1992 (p.148), som jeg hermed tillader mig at citere fra og henvide til, fordi den indeholder en helt vidunderlig musikalsk beskrivelse af tekstens “mundtlighedskriterier”.

BL beskriver ordforrådet særdeles fyldigt med hensyn til ordklasse, ordlængde og med inddragelse af semantiske, kontekstuelle og morfologiske faktorer, altsammen naturligvis i et stilistisk perspektiv med stilistisk relevans. Jeg vil kun fremhæve et enkelt forhold, som en dansker bør være meget opmærksom på. Svensk indeholder rigtig mange ord- og bøjningsformer, der forekommer i varianter med forskellig stilistisk status. I selve valget mellem disse former ligger der altså en stilmarkering. En vis konservatisme inden for morfologi og ordvalg er et forhold, der også må medtænkes i den senere omtale af det svenske kancellisprog (pp.121 f.).

Det andet storafsnit drejer sig, som overskriften siger, om mere overordnede spørgsmål med vægt på en behandling af syntaksproblematikken på alle niveauer. Det er karakteristisk, at de forhold, som BL behandler, kræver, at brugerne er godt inde i den bag ved liggende grammatik. Det gælder, både hvad angår anvendelsen af de grammatiske begreber i et stilistisk perspektiv og med hensyn til det fulde udbytte af de som sædvanligt aldeles udmærkede teksteksempler. Til en vis grænse tilgodeser BL da også i sin omtale ikke mindst af sætningen netop eventuelle behov for en grammatisk basisviden. Jeg kan yderligere nævne, at BL omtaler sætningsskemaet som noget bekendt (p.52). Han anvender også det gamle diderichsenske udtryk fundament, som jo er langt mere illustrativt for feltets hele funktion, også inden for stilistikken, end den nyere betegnelse forfelt.

I kapitel 5: **Stilfigurer** vil jeg fremhæve et enkelt forhold fra den store centrale kategori “Bildmässiga stilfigurer” (troper). I forbindelse med den fyldige fremstilling af begrebet metafor klarlægger BL forholdet mellem metaforens 2 led, det beskrevne og det beskrivende led. Forholdet er aldeles glimrende forklaret og kan f.eks. give en forståelse af, hvorfor modernistisk lyrik, hvor den semantiske afstand mellem det beskrevne og det beskrivende led ofte er meget

stor, kan virke så uforståelig. Det er et forhold, der har stor betydning både i en analytisk og en tekstproducerende situation.

Som allerede anført behandler BL i kapitel 6 det tekstlingvistiske begreb overbinding eller sammenhæng på alle tekstens niveauer. Manglende eller mangelfuld sammenhæng er et ofte overset problem, der ikke desto mindre er højest aktuelt, også for mange professionelle skribenter. Derfor må det hilses med glæde, at BL i den i forvejen indholdsmæssigt så hårdt pressede og tætte bog alligevel giver en fyldig **samlet** fremstilling af problemet sammenhæng og af sammenhængsfaktorer. Man vil ofte i lærebøger om stilistik finde sammenhæng behandlet i forbindelse med de for problemet relevante forhold under omtalen af ordforrådet, syntaksen og stilfigurerne. BL undgår da heller ikke overlappninger, men den **samlede** fremstilling er alligevel værdifuld.

Han afslutter naturligt kapitlet med en omtale af de sammenhængsfaktorer, der gør sig gældende på det overordnede tematiske plan.

BL har nu i absolut acceptabelt omfang fremlagt det stilistiske begrebsapparat. I kapitel 7: **Språk- och textmönster** (pp.113-161) karakteriserer han forskellige former for sagtekster og desuden indholds- og strukturelementer i (korte) skønlitterære tekster. Der er naturligvis ikke tale om egentlige analyser, men om en række givtige i rimelig grad tekstillustrerede eller teksthenviseende læsninger.

De indledes med et afsnit om det offentliges sprogbrug, der meget praktisk deles op i nogle hovedkategorier. Jeg vil her nævne, at BL tager sit udgangspunkt i sproget i de middelalderlige landskabslove og netop ser det som en sproglig-stilistisk modpol til kancellisvensk. En kortfattet, men uhyre nyttig sammenligning.

Jeg har ofte rost BL's tekstudvalg. Der er i dette kapitel særdeles illustrative teksteksempler, f.eks. i afsnittet om det offentliges sprogbrug, men jeg savner en konsekvent årstalsangivelse på teksteksemplerne. Også i Sverige arbejder man ifølge BL meget på at gøre det offentliges sprogbrug i almindelighed mere modtagervenligt. Det tilsvarende danske arbejde har jo medført, at det f.eks. i nyere **dansk-fødte** love kan være vanskeligt at finde eksempler på det rigtig svære kancellisprog med "sløjfer" og endeløse hypotaktiske perioder (angående de danske oversætteres problemer med f.eks. fransk lovsprogstradition i EU-regi, se venligst min anmeldelse af **Dansk i EF**, Hermes nr. 13 1994 pp. 314f.). Derfor ville det være værdifuldt at vide, hvor gamle de svenske teksteksempler er. Ikke mindst, fordi BL's skønlitterære teksteksempler jo som allerede sagt er ret bedagede.

Det er normalt at anbringe kancellisprog og f.eks. højpoetisk sprog på det øverste punkt af en stilskala, talesprog på det nederste. Her afslutter BL da også bogens længste kapitel. På udmærket vis opbygger han en forståelse af

det autentiske talesprogs parataktiske konstruktion og dermed også dets associative og analytiske karakter, set som en modpol til et kompliceret skriftsprog, men han tilføjer også, at de nævnte talesprogstræk mere og mere præger moderne afslappet skriftsprog. Endelig sammenligner BL det autentiske talesprog med dialog-udformning i svensk prosafortælling.

I kapitel 8: **Textanalys - sammanfattning** (pp.162-168) opstiller BL en udmærket **“påmindelseslista”**, der kan karakteriseres som en gruppeordnet fortegnelse over de indholds- og strukturaspekter samt over de forskellige grupper af stilmarkører, bogen har behandlet. Listen er suppleret med inspirerende læsninger i fem helt korte tekstuddrag, der har til formål at klarlægge teksternes sprogmønstre og således placere dem i forskellige stilkategorier. Jeg savner her en helt konkret og utvetydig påmindelse til **de studerende** om, at en huskeseddel ikke er en analyseplan, at de forskellige grupper i den gode analyse/syntese, i grebene mellem del og helhed, bestandigt vil gribe ind i hinanden, at man altså ikke kan bruge huskesedlen punkt for punkt og i den anførte rækkefølge.

Undervejs i anmeldelsen har jeg nævnt **dyder** og **lyder**. Jeg har forklaret årsagen til og dermed også til en vis grad undskyldt det noget uoverskuelige præg, der viser sig i mange af bogens afsnit. Som et let middel til en større overskuelighed ville jeg hilse en særdeles detaljeret indholdsfortegnelse meget velkommen.

Jeg har allerede nævnt, at det glimrende tekstkorpus for en meget stor del består af skønlitterære tekster. Da BL har en god vane med at “genbruge” sine forfattere og til dels også tekster i forhold til de forskellige fænomener, ville et forfatterregister være særdeles nyttigt og i mange tilfælde øge brugsværdien som en hurtig vej til at danne sig et stilistisk indtryk af de omtalte og/eller citerede forfattere.

Kun i meget ringe omfang har jeg kommenteret terminologien. Det skyldes, at den stort set udgør den samme blanding af nationale og internationale udtryk, som også accepteres bredt i Danmark i lærebøger på tilsvarende niveau.

Tove Brejnbjerg Christensen